

*Миронова Ю.Ю., к.е.н., доцент,
Калітєєвська К.О., Лабаши Д.В., студенти групи 301-ЕМ,
Полтавський національний технічний університет імені Ю.Кондратюка
м. Полтава*

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

У процесі здійснення господарської діяльності у кожного підприємства виникають трансакційні витрати, які мають значний вплив на прибуток підприємства, оскільки їх величина постійно зростає у зв'язку з трансформаційними процесами в економіці України. Проте на сьогодні трансакційні витрати як об'єкт обліку недостатньо досліджені та висвітлені в працях науковців, тобто, як економічна категорія не розкриті.

Аналіз методологічних підходів до відображення трансакційних витрат в чинній системі фінансового обліку дає змогу дійти висновку: проблема визнання трансакційних витрат обліковим об'єктом залишається дискусійною та нерозв'язаною через відсутність однозначного тлумачення сутності трансакційних витрат, чітких ознак класифікації та ґрунтовних методологічних підходів оцінки їх рівня.

Поняття «трансакція» взяло свій початок та набуло широкого застосування представниками школи інституціоналізму (Т. Веблен, Дж. Коммонс, К. Гелбрейт), але подальший розвиток це поняття отримало в роботах науковців напрямку неінституціоналізму, найбільш відомими представниками якого є Р. Коуз, Д. Норт, К. Ерроу, О. Вільямсон, Т. Еггертссон, С. Чен та ін.

У межах сучасної економічної теорії вчені по-різному трактують поняття «трансакційні витрати»:

1. Одні розглядають трансакційні витрати на загальнодержавному рівні, до якого відносять сферу обслуговування виробництва: органи державного, регіонального і місцевого управління, податкову систему, банки, небанківські фінансові установи, правозахисні та судові органи, органи прокуратури, торгово-промислові палати, громадські організації, центри сертифікації тощо.

2. Інші – на рівні підприємств, де трансакційними витратами є витрати на проведення переговорів, укладання та реалізацію угод, витрати на пошук інформації та дослідження ринку, витрати, пов'язані з подоланням опортунізму та ін.

Д. Норт розглядає трансакційні витрати як плату за неефективність прав власності й підкреслює: якби трансакційні витрати дорівнювали нулю, то учасники ринку завжди б мали у своєму розпорядженні точні моделі дій. Д. Норт враховує витрати на пошук інформації та роботу з нею, очікування реакцій, які створюють додаткові витрати. Таким чином, на його думку, трансакційні й інформаційні витрати є взаємопов'язаними й альтернативними, а отже, не входять до складу трансформаційних [1].

З метою ведення бухгалтерського обліку, для надання релевантної інформації для управлінського персоналу, трансакційні витрати слід поділяти на такі види:

1. Щодо середовища виникнення: зовнішні і внутрішні.
2. За частотою виникнення: разові і регулярні.
3. За податковим визнанням: які включаються у витрати з метою оподаткування, і які не включаються.
4. За характером господарських процесів: інформаційні, договірні, торгові, правові [2].

Отже, доцільно під трансакційними витратами розуміти витрати для налагодження угод обміну та відносин як усередині підприємства, так і зовнішніх взаємодій, пов'язаних з пошуком інформації, веденням переговорів, укладанням угод і т. д. Але наявні вони скрізь, у покупців та продавців, у звичайній та надзвичайній діяльності, й ігнорувати їх просто неможливо.

Користувачами інформації про трансакційні витрати можуть бути інвестори, позикодавці, працівники, постачальники, клієнти, уряд та урядові організації і громадськість.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що трансакційні витрати – це операційні витрати («додаткові витрати»), що пов'язані з організацією певної справи (окремої ділянки роботи), а саме – витрати на переговори, отримання інформації, обслуговування договорів тощо. Трансакційні витрати підприємства виникають відразу, як тільки реєструється суб'єкт господарювання, отримує ліцензію на певний вид діяльності, право доступу до ресурсів та інших прав власності [3].

Облікове відображення трансакційних витрат має дискусійний характер, оскільки визначеного рахунку для їх обліку не виділено. Учені розглядають проблеми організації та методики обліку трансакційних витрат, пропонуючи при цьому різні варіанти бухгалтерського відображення таких витрат, що може бути об'єктом подальших досліджень.

Отже, накопичення наукових праць вказаного напрямку дослідження сформує нову парадигму управлінського обліку, в основі якої будуть вчення про обліковий вимір трансакцій та інституціональний підхід до відображення та впорядкування господарських процесів у кругообігу капіталу господарюючого суб'єкта.

Список літератури

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки : пер. з англ. / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
2. Бонарев В. В. Трансакційні витрати як економічна категорія [Електронний ресурс] / В. В. Бонарев // Облік і фінанси. – 2011. – № 8. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc...8.../8.pdf.
3. Садовська І. Б. Історичні аспекти теорії трансакційних витрат і їх вплив на розвиток управлінського обліку / І. Б. Садовська // Економічна теорія та економічна історія : збірник наукових праць. ЛНТУ. – 2010. – № 7 (28), ч. 2. – С. 157-166.